

Crossocerus exiguus (Vander Linden) – en för Sverige ny rovstekel (Hymenoptera: Crabronidae) på Fjärås bräcka [First record of *Crossocerus exiguus* (Hymenoptera: Crabronidae) from Sweden]

JOHAN ABENIUS & KRISTER LARSSON

Bland rovsteklarna (Hymenoptera: "Sphecidae") är släktet *Crossocerus* ett av de mest artrika och intresseväckande i den nordeuropeiska faunan. Det omfattar såväl marklevande som vedlevande arter, med genomgående högt specialiserade levnadssätt. De flesta tar olika typer av myggor ochflugor som byte. Några av arterna avviker dock genom att, antingen uteslutande eller som komplement, använda stritar, bladlöss, skinnbaggar eller t.o.m. små dagsländor som proviant till sina larver.

Länsstyrelsen i Hallands län satsar sedan många år tillbaka på att återskapa delar av det historiska västsvenska hedlandskapet för att gynna den biologiska mångfalden. För att få kunskapsunderlag inför fortsatta skötselinsatser har man även utfört inventeringar av utvalda organismgrupper i reservaten. Vid en inventering av gaddsteklar i hedreservat i Hallands län sommaren 2004 (Abenius & Larsson 2005) gjordes det första svenska fyndet av släktets minsta representant *Crossocerus exiguus* (Vander Linden) på Fjärås bräcka i norra Halland. Två honor samlades in med hjälp av vitskålar som placerats på marken i en syd-

Figur 1. Detalj av *Crossocerus exiguus* hona, huvudet snett framifrån och uppifrån. Foto: Phil Buckland.

Female *Crossocerus exiguus* (detail), head by frontal dorsal view.

Figur 2. *Crossocerus exiguus*, en hona från Fjärås bräcka. Foto: Phil Buckland.

A female *Crossocerus exiguus* from Fjärås bräcka.

Figur 3. De tunga betesdjuren på Fjärås bräcka skapar en mosaikartad struktur med bar sand och grus, betestuktade ekbuskar och enar som ger lä och värme. Foto: Krister Larsson.

Grazing by heavy cattle results in a mosaic of open sand and low vegetation favourable for aculeate wasps that are especially sensitive to overgrowth.

exponerad del av reservatet. Insamlingsdatum var 7-9 juni respektive 7-9 juli. *C. exiguus* är i Norden tidigare endast känd från östra och centrala Finland (Söderman & Vikberg 2002). Arten är även känd genom spridda förekomster på den europeiska kontinenten samt i Mongoliet och anges av Blösch (2000) som sällsynt i Tyskland medan Schmid-Egger m.fl. (1995) anger den som vanlig i sydvästra Tyskland.

Det är rimligt att anta att den ringa kroppsstorleken (4 mm) har bidragit till *C. exiguus* relativa anonymitet. Samtidigt är det en egenskap som väcker den gaddstekelintresserades nyfikenhet när man väl har fått syn på den. I den svenska faunan kan arten möjligen förväxlas med små eller dåligt utfärgade exemplar av några andra marklevande *Crossocerus*-arter, t.ex. *C. wesmaeli* som är en tämligen vanlig sandmarksart. Bestämningstabellerna i Lomholdt (1975-6) ger dock ett fullgott stöd för artbestämning. Honan skiljer sig från *C. wesmaeli* bl.a. genom att mellankroppens sida och rygg saknar utskott och upphöjda räfflor och att fåran som kantar ögats insida upptill är mycket liten (Fig. 1). Hanen faller ut som en av de få nordiska arter som har gul teckning på munskölden. Enbart på habitus är ho-

nan knappast möjlig att skilja säkert från närstående arter (Fig. 2). När det gäller levnadssättet så uppger Lepeletier & Brullé (1835) att arten (under synonymen *C. aphidum*) har ertrappats med en bladlus som byte. Bortsett från denna uppgift saknas iakttagelser om artens biologi.

Fjärås bräcka är en attraktiv utsiktsplats och ett välbesökt naturreservat som inrättades för att bevara den imponerande israndbildningen från täktverksamhet. Kunskapen om områdets entomologiska värden är fortfarande ofullständig, men redan 1979 uppmärksammades lokalen av Västsvenska Entomologklubben i en skrivelse till länsstyrelsen "Angående skydd för en unik insektslokal på Fjärås Bräcka". Initiativet uppkom som en följd av att medlemmar hade uppmärksammat en förekomst av gaddsteklar i anslutning till en planerad ridstig på den vid denna tidpunkt kraftigt igenvuxna bräckan. Idag är heden på Fjärås bräcka en ypperlig miljö för gaddsteklar (Fig. 3). Enbuskar och lövträd ger lä och värme åt den solexponerade heden och boskapens tramp har skapat blottad grus där marklevande arter kan gräva sina bon. I omgivningarna finns dessutom rikt blommande kantzoner och slättermarker. Tillsammans med *C. exiguus* påträffades vid inventeringen även de rödlistade arterna väddsandbi *Andrena hattorfiana*, guldsandbi *Andrena marginata*, rovkstekeln *Crossocerus palmipes*, stor spindelstekel *Mutilla europaea*, myrstekeln *Tiphia minuta* och getingrovflugan *Asilus crabroniformis*.

Vi tolkar den rika förekomsten av exklusiva gaddsteklar på Fjärås bräcka som ett resultat av de stora restaureringsinsatser som har genomförts under de senaste tjugo åren. De funna arternas spridningsförmåga och invandringshistoria i området är till stor del okänd och bräckan framstår även för oss som en regionalt unik lokal genom sin storlek och gynnsamma exponering. Närmaste lokal av samma kaliber är troligen heden på Sandsjöbacka som ligger cirka 15 km från Fjärås. Tack vare Västsvenska Entomologklubben vet vi i alla fall att den stora spindelstekeln fanns på bräckan redan 1979. Troligen har en del av de störningssygnade arterna kunnat överleva i området eller närliggande områden i små populationer även under perioder av kraftig igenväxning. Kanske är det täktverksamheten som bidragit till att skapa gynnsamma miljöer i övergångsperioden mellan småskalig jordbruksdrift och modern naturvårdsskötsel? Men man kan inte heller utesluta sentida invandring till området för en del arter. När det gäller *C. exiguus* så förefaller det trots artens ringa storlek märkligt att den helt skulle ha undgått upptäckt under två seklers relativt omfattande entomologisk utforskning i angränsande provinser som t.ex. Skåne och Småland. Samtidigt känns det osannolikt att en lokal population sedan

lång tid funnits helt isolerad på Fjärås bräcka.

Vår undersökning utfördes i en del av heden på Fjärås bräcka som är intensivt betad och resultaten tyder på att det hårda betet missgynnar bl.a. arter av solitära getingar eftersom det tar bort födoresursen för växtätande fjärils-larver som är getingarnas bytsdjur. Indirekt kan vi därför även säga att den intensiva betesskötseln missgynnar åtminstone delar av fjärilsfaunan. Samtidigt skapar det intensiva betet och trampet från nötkreaturen talrika grusblossor som är gynnsamma för många marklevande gaddsteklar och andra insekter. Reservatet har redan idag en differentierad skötsel där andra delar av heden betas mer extensivt och här finns även hedar och ängar som slåssent på hösten, vissa delar med några års intervall. Ett nytt förslag till skötselplan där ytterligare åtgärder föreslås för att gynna insektslivet ger gott hopp om framtiden för denna högljussiga insektslokal.

Tack

Ett varmt tack till Sven Hellqvist och Phil Buckland för hjälp med fotografering!

Litteratur

- Abenius, J. & Larsson, K. 2005. Gaddsteklar och andra insekter i fyra halländska hedområden. – Meddelande 2005:6. Länsstyrelsen Halland.
- Blösch, M. 2000. Die Grabwespen Deutschlands. – Tierw. Deutschlids., 71.
- Lepeletier de St. Fargeau, A. & Brullé, A. 1835. Monographie du genre Crabro, de la famille des Hyménoptères fouisseurs. – Annl. Soc. ent. France 3: 683-810.
- Lomholdt, O. 1975-6. The Sphecidae (Hymenoptera) of Fennoscandia and Denmark. – Fauna Ent. Scand. 4. Scandinavian Science Press, Klampenborg.
- Schmid-Egger, C., Risch, S. & Niehuis, O. 1995. Die Wildbienen und Wespen in Rheinland-Pfalz (Hymenoptera, Aculeata). Verbreitung, Ökologie und Gefährdungssituation – Fauna Flora Rheinland-Pfalz Beiheft 16.
- Söderman, G. & Vikberg, V. 2002. Checklist and distribution of Finnish Aculeata (Hymenoptera, Apocrita, Aculeata). – Sahlbergia 7: 41-66.

Summary

2 female specimens of the sphecid *Crossocerus exiguus* (Vander Linden) were collected in white pan traps during a survey of aculeate wasps on protected Calluna heathlands in the province of Halland, SW Sweden. Active management by regular burning and cattle grazing has been introduced by the county administrative and military authorities; it is strongly recommended that such practises are continued and extended in protected areas as a way to promote threatened and declining early-successional invertebrate assemblages.

Johan Abenius, Vårdkasstigen 10, SE-149 41 Nynäs-hamn, Sweden. johan.abenius@swipnet.se
 Krister Larsson, Hertered, SE-310 38 Simlångsdalen, Sweden. E-mail: gunilla.krister@telia.com